

Özdevinirler Kuramı ve Biçimsel Diller

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

1.1. Sonlu Özdevinir (FA) Modeli

- ➔ Sonlu özdevinir (*finite automata* : FA) modeli, kesikli giriş ve çıkışları olan matematiksel bir modeldir.
- ➔ Sonlu özdevinirleri öncelikle:
  - Sonlu durumlu tanıyıcı (*finite state recognizer*)
  - Çıkış üreten özdevinirmodelleri olarak sınıflandırmak mümkündür.
- ➔ Sadece “Sonlu özdevinir” denildiğinde “Deterministik Sonlu Durumlu Tanıyıcı” anlaşılır.

1.1.1. Deterministik Sonlu Özdevinir (DFA) Modeli

$$\text{DFA} = \langle Q, \Sigma, \delta, q_0, F \rangle$$

Temel modelde geçiş işlevi matematiksel olarak :

$$\delta(q_i, a) = q_j \quad \forall q_i \in Q, a \in \Sigma \Rightarrow q_j \in Q \quad \text{biçiminde tanımlanır.}$$

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

➤ Örnek 1.1. $M_{1.1} = \langle Q, \Sigma, \delta, q_0, F \rangle$

$$Q = \{ q_0, q_1, q_2 \}$$

$$\Sigma = \{ 0, 1 \}$$

$$F = \{ q_2 \}$$

$$\delta : \quad \delta(q_0, 0) = q_0$$

$$\delta(q_0, 1) = q_1$$

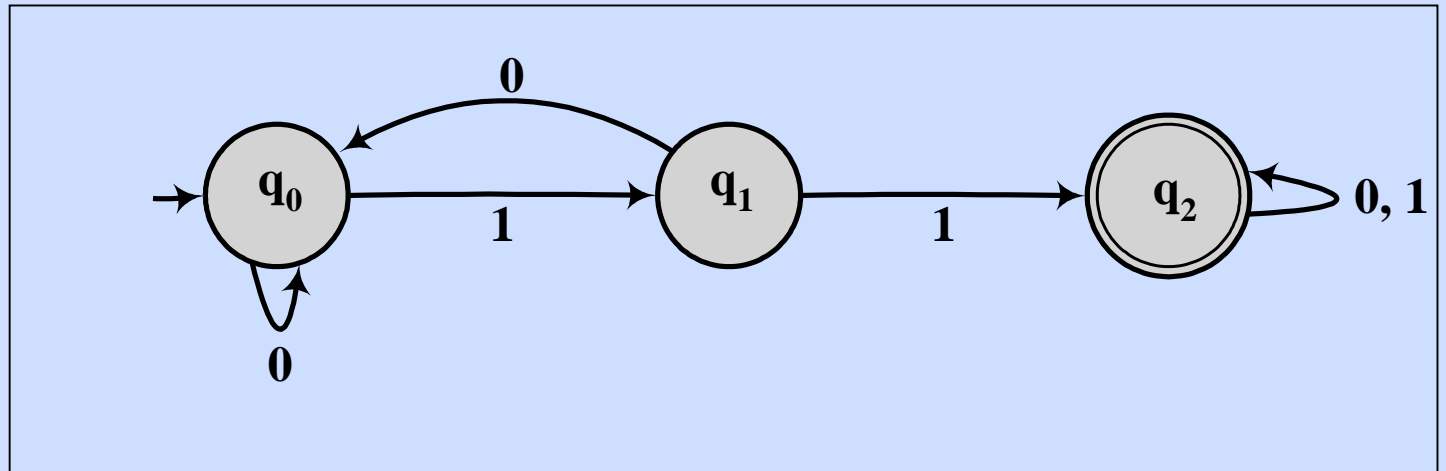
$$\delta(q_1, 0) = q_0$$

$$\delta(q_1, 1) = q_2$$

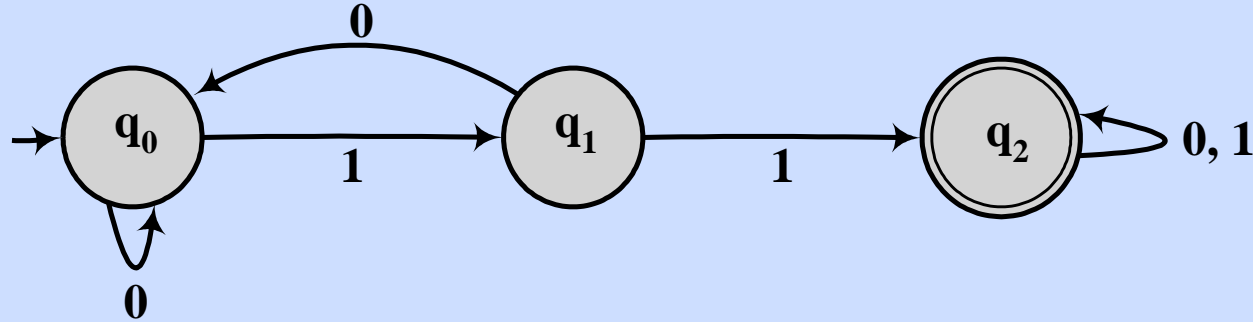
$$\delta(q_2, 0) = q_2$$

$$\delta(q_2, 1) = q_2$$

Geçiş Çizeneği

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

➔ DFA'nın Tanıdığı Dizgiler Kümesi

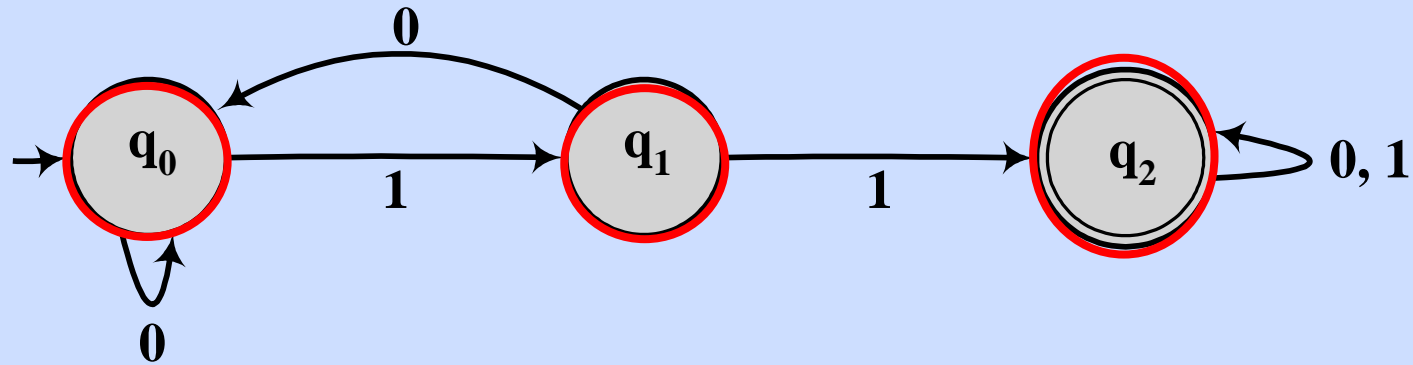
$$T(M) = \{ w \mid \delta(q_0, w) = q_i \in F \}$$

$$T(M_{1,1}) = \{ 11, 011, 110, 0110, 0110, 01011, \dots \}$$

$T(M_{1,1})$ sözlü olarak, $\{ 0, 1 \}$ alfabesinde, içinde 11 altdizgisi bulunan dizgiler kümesi olarak tanımlanabilir.

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

Örnek: $w = 01001100$ dizgisinin $M_{1,1}$ tarafından tanınması:

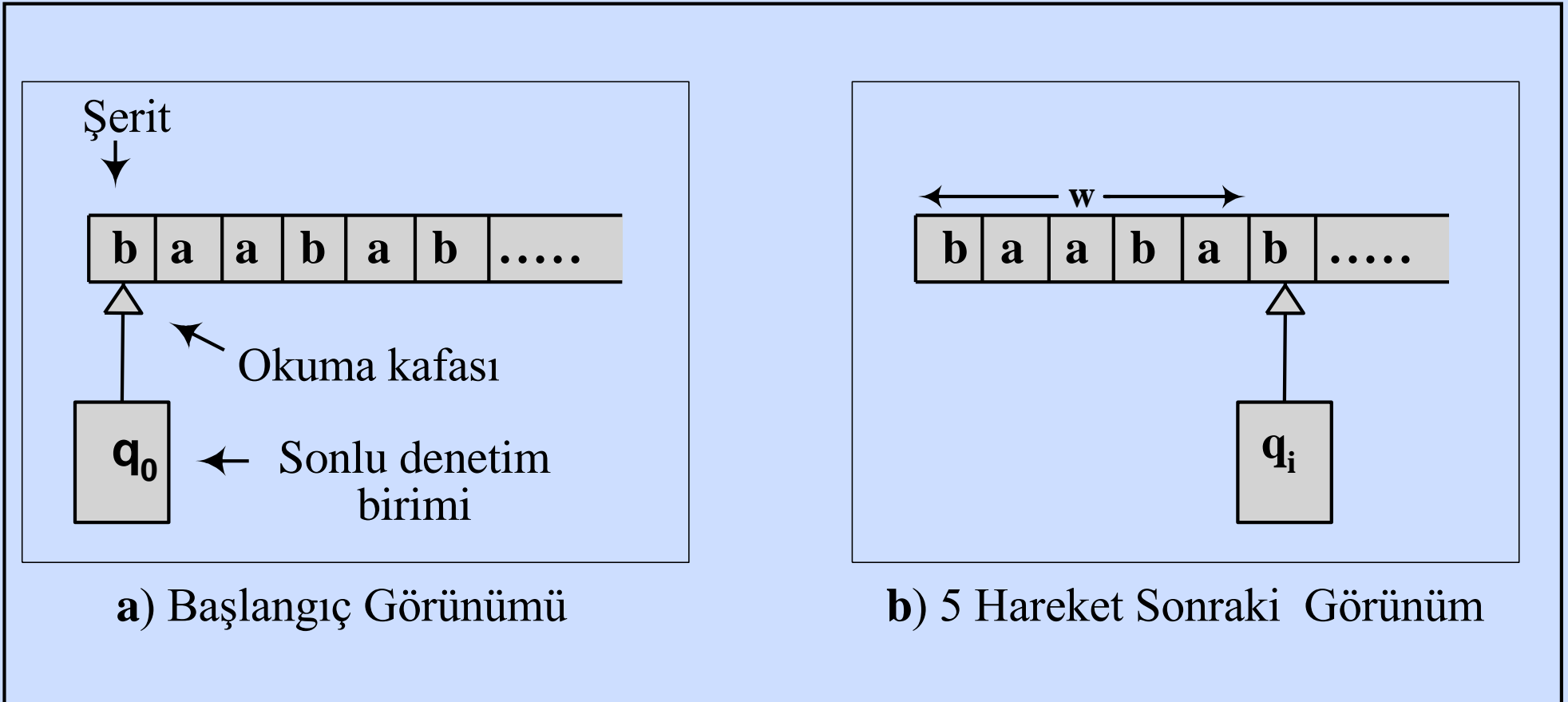
$w = 0100110$
↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑

$\delta(q_0, 0100110) = q_2$ olduğu ve q_2 bir uç durum olduğu için 0100110
 $M_{1,1}$ tarafından tanınır.

$\delta(q_0, 100101) = q_1$ olduğu ve q_1 bir uç durum olmadığı için 100101
 $M_{1,1}$ tarafından tanınmaz.

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

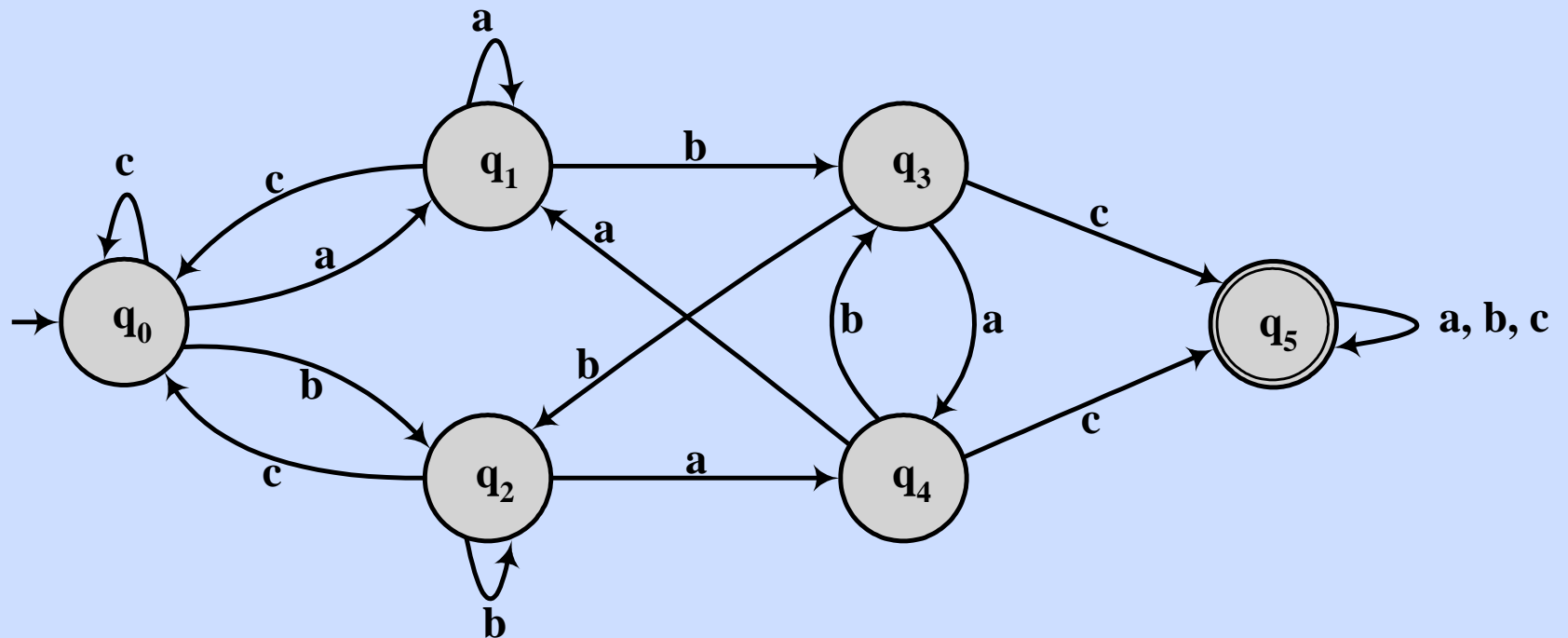
→ DFA'nın Şeritli Makine Modeli

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

1.1.2. Deterministik Olmayan Sonlu Özdevinir (NFA) Modeli

- **Örnek 1.2.** “{ a, b, c } alfabesinde, içinde abc ya da bac altdizgisi bulunan dizgiler kümesi”ni düşünelim ve bu kümeyi tanıyan DFA’yı $M_{1.2}$ olarak adlandıralım.
- $M_{1.2}$ ’nin Deterministik Geçiş Çizeneği

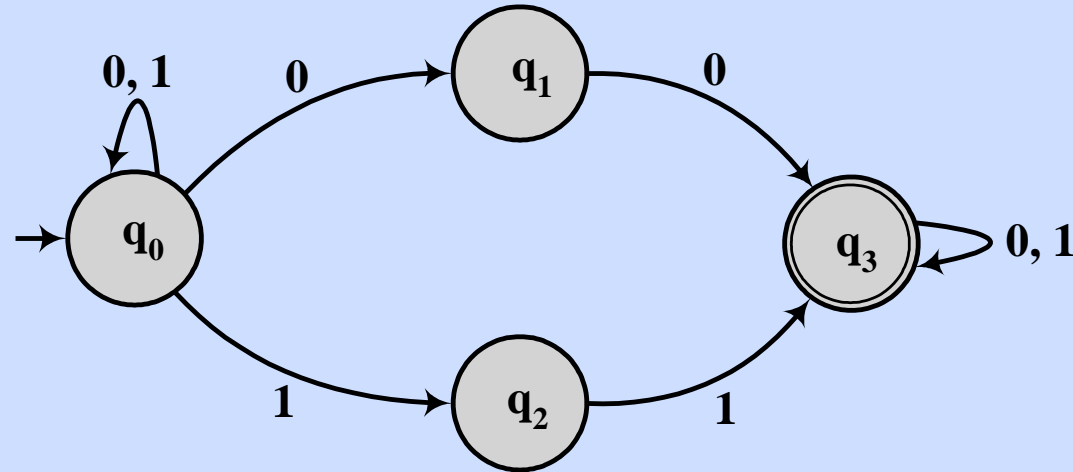

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

- Deterministik modelin kullanım güclüğü var
- Deterministik olmayan (*non deterministic*) model kullanımı daha kolay ve daha esnek bir model
- Deterministik olmayan modelde geöiş işlevi:
($Q \times \Sigma$)'dan Q 'nun altkümelerine bir eşleme olarak tanımlanır.

➤ Örnek 1.3. $M_{1.3} = \langle Q, \Sigma, \delta, q_0, F \rangle$

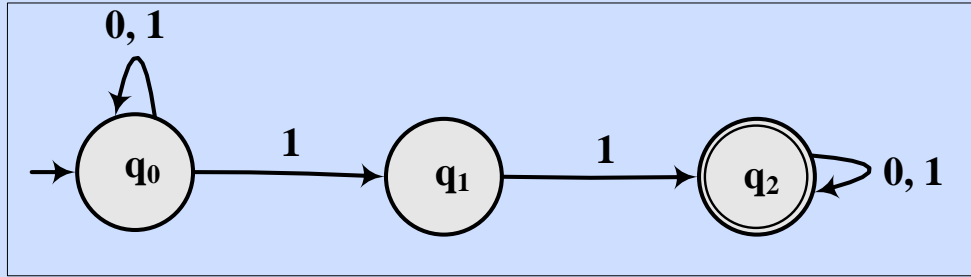
$\delta(q_0, 000) = \{q_0, q_1, q_3\}$ olduğı ve
bu kümede
bir uç durum bulunduğı için
 $M_{1.3}$ 000 dizgisini tanır

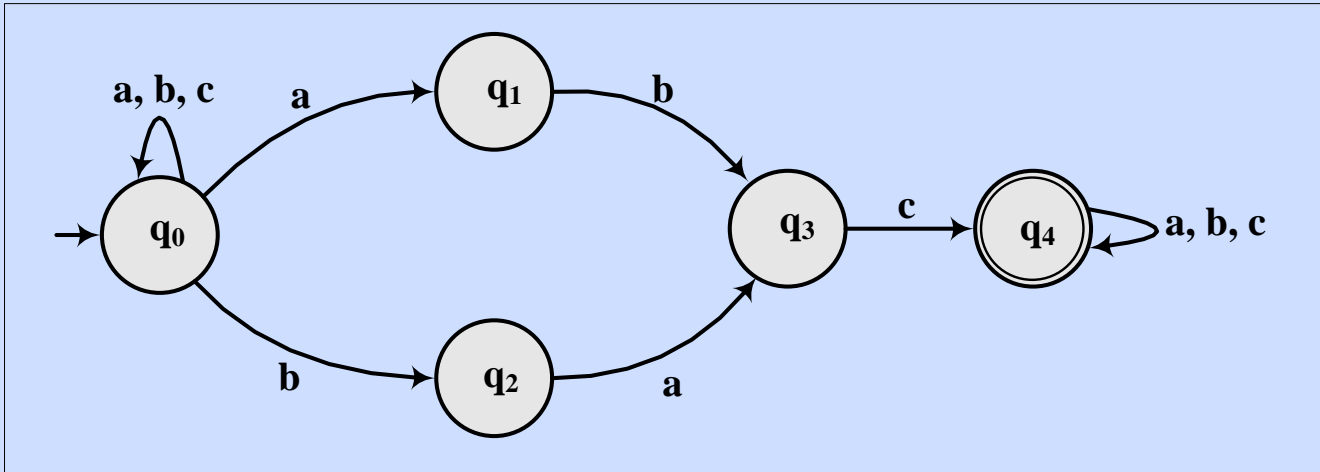

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

➤ $M_{1,1}$ ve $M_{1,2}$ 'nin Deterministik Olmayan Geçiş Çizenekleri

a) $M_{1,1}$

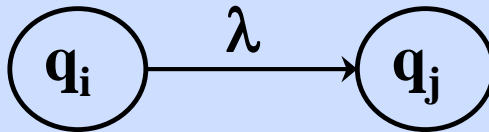

b) $M_{1,2}$

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

1.1.3. *Lambda* (λ) Geçişi

- Lambda boş simge olarak düşünülebilir. Lambda-geçişi ise, hiçbir giriş simgesi uygulanmadan (ya da işlenmeden) gerçekleşen durum geçişine karşı gelir.

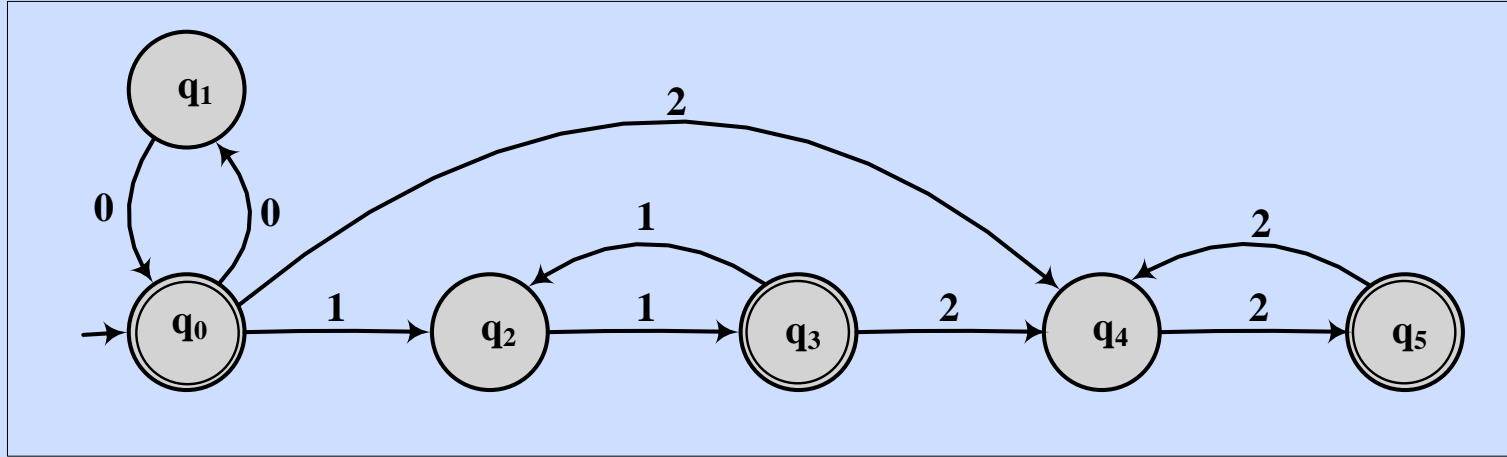

- q_i ile q_j arasında λ geçişi varsa:
  - q_i başlangıç durumu ise q_j de başlangıç durumu niteliği kazanır.
  - q_j uç durum ise q_i de uç durum niteliği kazanır.

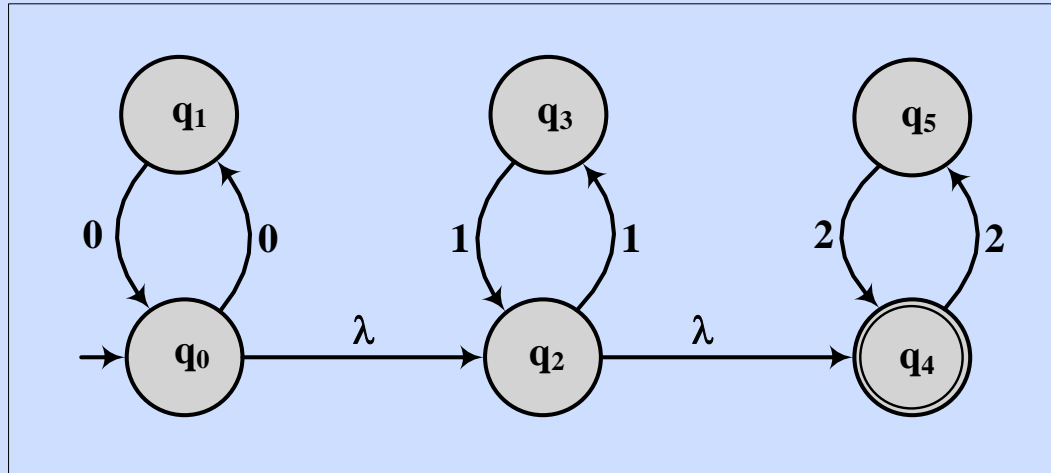
- Örnek 1.4.

$$T(M_{1.4}) = \{ 0^{2n} 1^{2m} 2^{2k} \mid n \geq 0, m \geq 0, k \geq 0 \}$$

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

a) λ - geçişsiz Geçiş Çizeneği

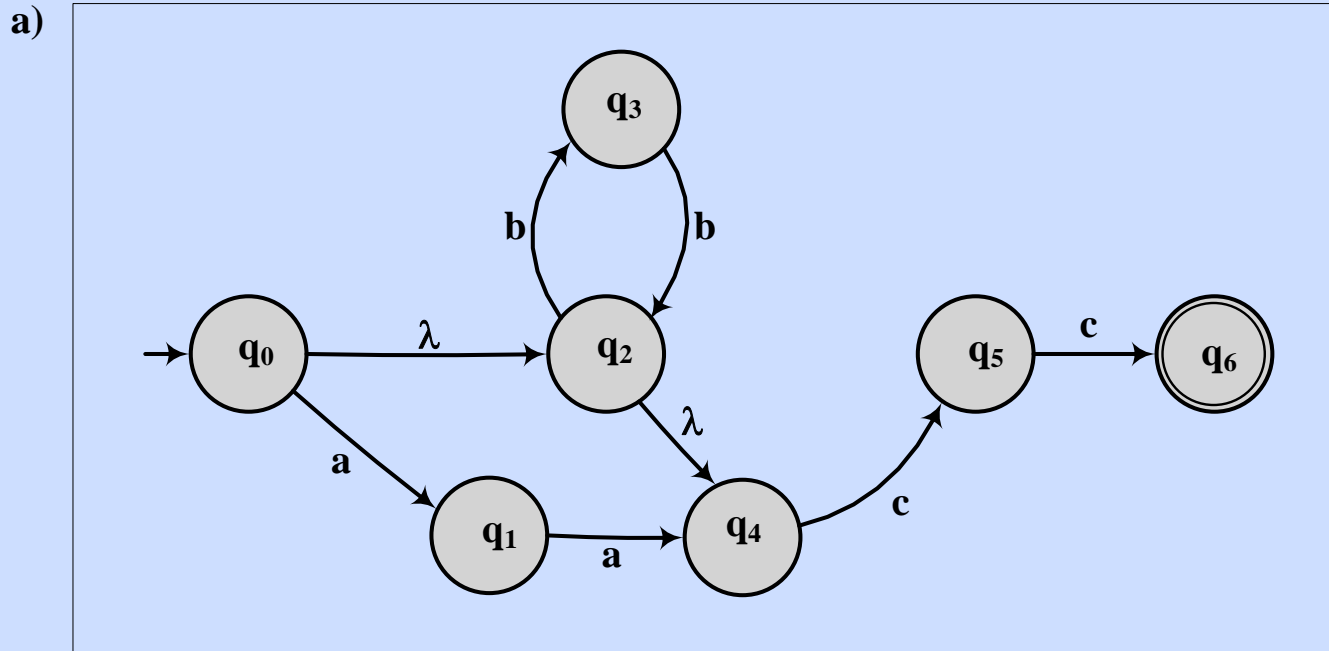
b) λ - geçişli Geçiş Çizeneği

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

- λ -geçişli bir geçiş çizeneği verildiğinde, λ -geçişlerini tek tek yok ederek eşdeğer bir geçiş çizeneği elde etmek mümkündür.
- Bu kapsamda, q_1 ve q_2 durumları arasında q_1 'den q_2 'ye λ -geçışı varsa:
  - ➔ q_2 durumundan başlayan her durum geçişine ($\forall \delta(q_2, a) = q_k$) karşılık q_1 durumundan başlayan ve aynı giriş simgesi ile aynı duruma ulaşan bir durum geçişi ($\delta(q_1, a) = q_k$) eklendikten,
  - ➔ eğer q_1 durumu başlangıç durumu ise, q_2 durumu da başlangıç durumu yapıldıktan,
  - ➔ eğer q_2 durumu bir uç durum ise, q_1 durumu da uç durum yapıldıktan sonra, λ -geçışı silinebilir.

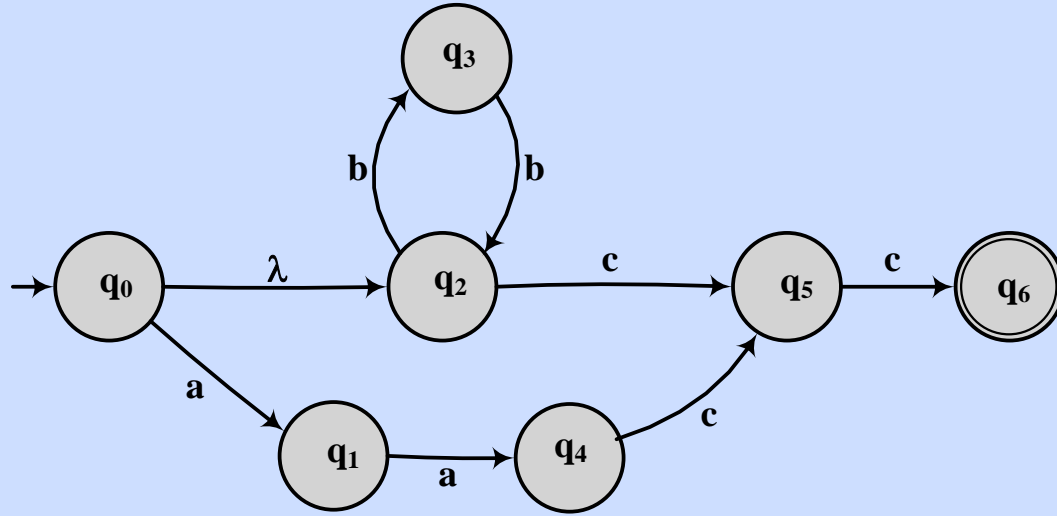
Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

- Örnek 1.5. $M_{1.5}$ makinesi, $\{ a, b, c \}$ alfabelinde, aa ile ya da çift sayıda b (0, 2, 4, ... tane b) ile başlayıp cc ile biten dizgiler kümesini tanıyan makine olsun.

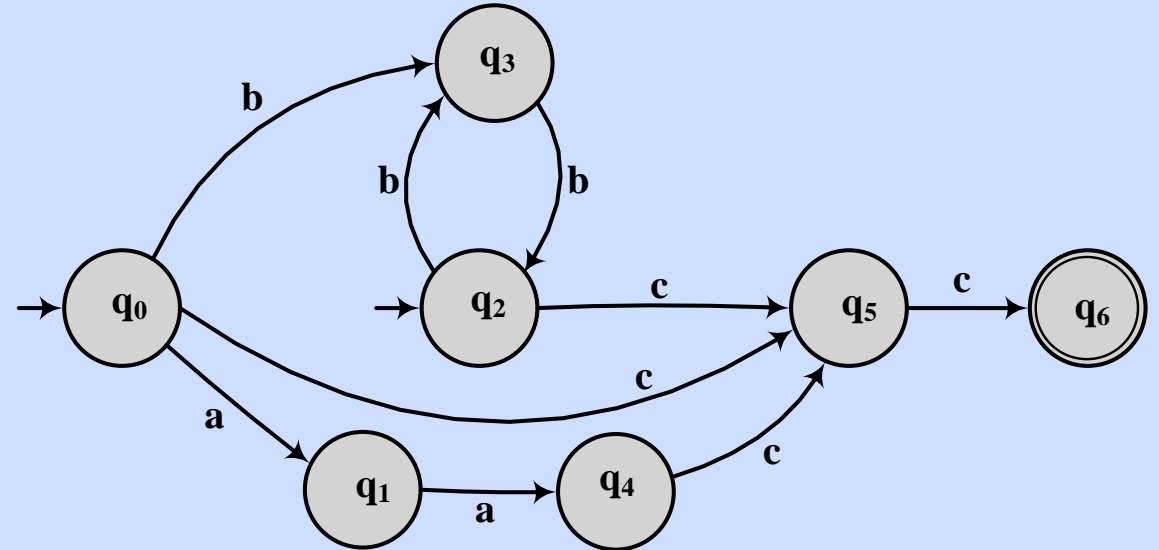

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

b)

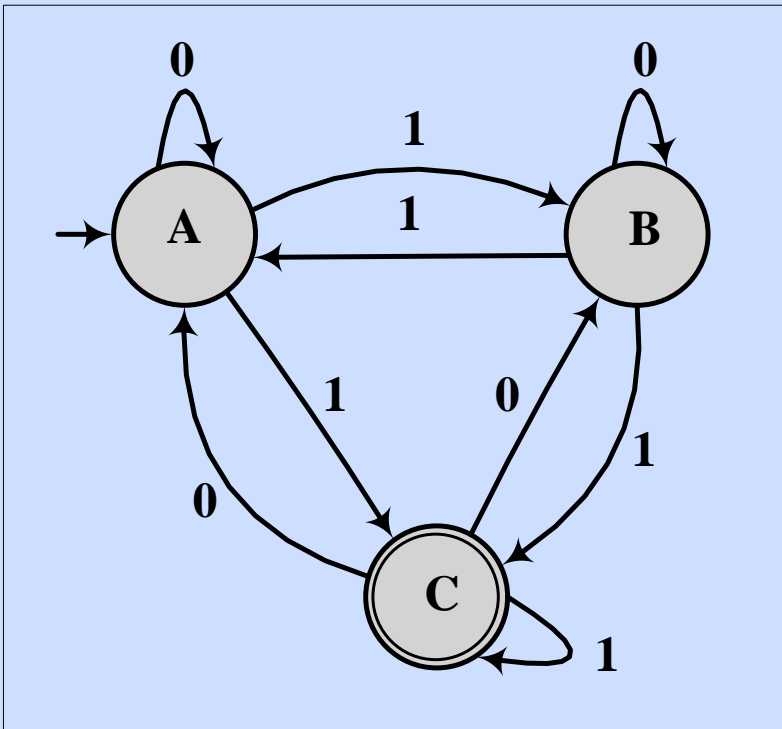
c)

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

1.1.4. Deterministik ve Deterministik Olmayan Sonlu Özdevinir Modellerinin Denkliği

➤ Örnek 1.6. $M_{1.6} = \langle Q, \Sigma, \delta, q_0, F \rangle$

a) Deterministik Olmayan Geçiş Çizeneği

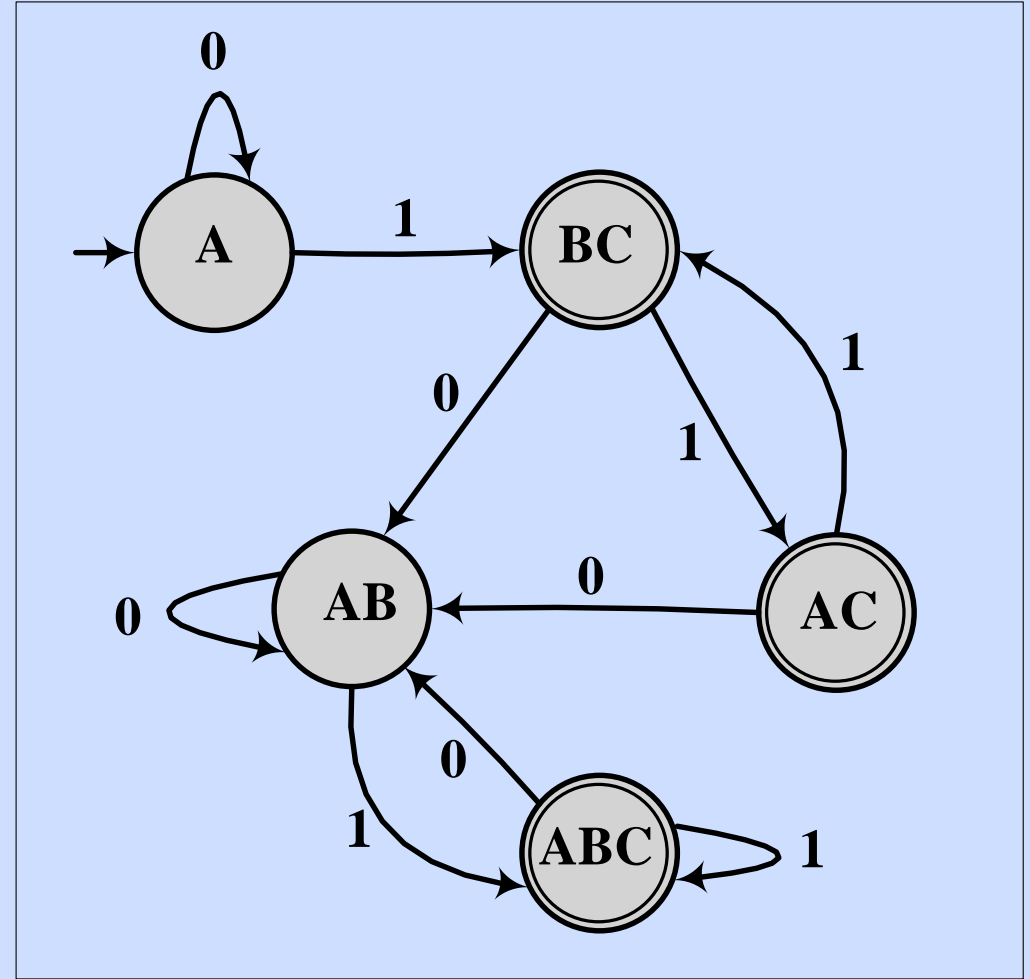
	0	1
→ A	A	BC
B	B	AC
Ⓢ C	AB	C

b) Geçiş Çizelgesi

Bölüm 1 : Sonlu Özdevinirler

	0	1
$\rightarrow A$	A	BC
BC	AB	AC
AB	AB	ABC
AC	AB	BC
ABC	AB	ABC

c) Başlangıç Durumunun Ardılları Çizelgesi

d) Deterministik Geçiş Çizeneği